

Андрієвська Л. О.
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ) СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Однією з найважливіших ознак демократичної та правової держави є незалежність та неупередженість суду. Це одна із основних засад судочинства в Україні, один із основоположних принципів організації та діяльності судових органів. Принцип неупередженості суду реалізується за допомогою встановлення у цивільному процесуальному праві інституту відводу судді від участі у розгляді справи.

Інститут відводу судді – важливий процесуальний засіб забезпечення неупередженого й об'єктивного судочинства та виконання рішень, що надає можливість відсторонити від участі у процесі особу, яка має особисту заінтересованість. За допомогою інституту відводу як процесуального засобу має бути забезпечене неупереджене й об'єктивне судочинство, тобто виконання завдань цивільного судочинства, закріплених у ст. 1 ЦПК України. Звичайно, інститут відводу застосовується як процесуальний засіб не лише у цивільному, а й в інших видах судочинства. Тому слушною є думка, висловлена М. П. Курило, про можливість уніфікації інституту відводу в усіх процесуальних галузях права [1, с. 58]. Інститут відводу (самовідводу) судді від участі у розгляді конкретної справи – це одна із найважливіших гарантій здійснення правосуддя неупередженим та справедливим судом. Він покликаний ліквідувати найменшу підозру у заінтересованості судді в результатах розглянутої справи, навіть якщо такої заінтересованості немає, бо тут головним є публічний інтерес. Розглядаючи справу, в якій фігурує якась близька судді людина, йому дуже складно переконати суспільство у своїй неупередженості. Саме тому існують норми закону, які запобігають виникненню будь-яких підозр. Судді заборонено брати участь у розгляді справи за наявності будь-яких обставин, які викликають чи можуть викликати сумніви у його об'єктивності [2, с. 130].

Частина 1 ст. 36 ЦПК України передбачає такі підстави для відводу судді: він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи

розглядав справу; він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі; він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; було порушено порядок визначення судді для розгляду справи; є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді [3].

Щодо підстав зазначених у пунктах 1 і 2 цієї статті, особливих проблем не виникає, оскільки не важко довести, що суддя є родичем однієї зі сторін судового процесу, а також якщо він брав участь у справі як інший учасник судового процесу. Проблема виникає тоді, коли справа має особистий характер і зумовлений поведінкою судді у конкретній справі.

Серед підстав відводу зацікавлення викликає така підстава коли суддя підлягає відводу, якщо він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи. Доцільно звернути увагу на той аспект, що законодавець передбачив наявність як прямої, так і побічної заінтересованості судді при вирішенні справи. Пряму заінтересованість слід розцінювати як безпосереднє отримання суддею вигоди, яку він може очікувати в результаті постановлення конкретного рішення у справі, тобто наслідки якого можуть стосуватись саме його або він сам може бути учасником цивільного процесу.

Щодо побічної заінтересованості, то це питання є складним, оскільки при постановленні рішення суддю безпосередньо можуть не цікавити саме наслідки, які викличе це рішення, але можуть мати місце обставини, які побічно впливатимуть на суддю при постановленні судового рішення, наприклад, перебування в підлеглих, товариські стосунки з однією із сторін [4, с. 102]. За таких підстав виникає питання: чи може вважатися острах заявника щодо заінтересованості судді об'єктивно обґрунтованим. Для цього заявник повинен володіти достовірною інформацією про особисте життя судді, щоб мотивувати заяву про відвід, а це практично неможливо, тому й ця підстава застосовується в реальній судовій практиці нечасто. В такій ситуації може йти мова про заінтересованість, на яку прямо вказують норми права.

Доволі часто учасники процесу заявляють відвід судді у зв'язку з різноманітними, на їх думку, процесуальними правопорушеннями. Зокрема, суддя затягує розгляд справи, не задовольняє подані клопотання, залучає нових учасників процесу, які, на думку заявника, там не повинні бути тощо. Як правило, судді за вказаними обставинами відмовляють задовольняти клопотання, оскільки справа ще не вирішена, а тому посилятися на процесуальне правопорушення, яке зумовило її неправильне вирішення, об'єктивно не можна. Але, з іншого боку, не слід забувати, що неналежне вирішення поточних процесуальних питань загалом може негативно відобразитися на кінцевому вирішенні справи, оскільки виконання окремих завдань виступає процесуальним засобом досягнення завдання та мети судочинства [5, с. 91].

Варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 34 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) цивільні справи у судах першої інстанції

розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду [3]. Тому, відвід, заявлений судді, вирішується ним самим, тому і виникає запитання, чи визнає суддя, те що він прямо чи побічно заінтересований у вирішенні справи.

Остання підстава для відводу (самовідводу) судді звучить так: «якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді». Данопідстава не має точного конкретизації, оскільки до обставин, які виникають сумнів в об'єктивності і неупередженості судді, можна віднести досить широке коло ситуацій. А взагалі, сумнів є суб'єктивним явищем, виникнення якого цілком залежить від внутрішніх моральних настанов та уявлень судді, від його чесності, справедливості, порядності. Тому, на мою думку у законодавстві потрібно чітко вказувати які підстави викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді, оскільки сам суддя не має права заявити про самовідвід, оскільки він не може оцінювати власні дії з погляду об'єктивності й неупередженості.

Виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що норми ЦПК України щодо відводу судді є оціночними. У зв'язку з цим, я вважаю, що питання про відвід судді має вирішуватися не тим суддею який приймає участь у цивільній справі, а іншим. Стосовно самовідводу, доречним буде вирішення даного питання колегією суддів, яке унеможливить заявлення безпідставних самовідводів з метою усунення від розгляду «незручних» справ.

1. Курило М. П. Уніфікація функцій суду як суб'єкта процесуального права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 58.

2. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2008. 224 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41. 42, ст.492.

4. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Видавець Фурса С. Я.: КНТ. 2010. Т.1.368с.

5. Черненко О. А. Відвід судді в господарському процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 89–93.